

PRIVATNI KAPITAL U FUNKCIJI RAZVOJA VISOKOG OBRAZOVANJA

PRIVATE EQUITY IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION

BOJAN KOCIĆ

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Blace

IGOR KOCIĆ

Lokalna poreska administracija, Prokuplje

RADE POKIMICA

Singidunum fakultet Beograd

Rezime: Mobilnost privatnog kapitala u najboljoj meri govori da ne postoji niti jedna oblast koja ce biti izostavljena od ovog fenomena. U najboljoj meri o tome se sve više govori u oblasti obrazovanja, zbog velikog prostora za zaradama. Zbog sve veće konkurencije u oblasti višeg i visokog obrazovanja, javlja se i veliki broj fakulteta kao i velika šarolikost u samom kvalitetu nastave i nastavnog procesa. Ulaskom privatnog kapitala, stekla se mogućnost za bržu integraciju obrazovnog procesa kroz veliki broj inostranih visokoškolskih ustanova iz sveta. Aktuelna dešavanjima u svetskoj ekonomiji problem nedostatka novca prebacuju i u oblast obrazovanja. Nedostatak novca usporio je proces kojim su neke visoko obrazovne institucije krenule, pre svega prepuštajući tj. prodajući fakultete stranim vlasnicima ili dozvoljavajući stranom kapitalu učešće u svojim visokoskolskim ustanovama. Proces samoevaluacije i ponovnog ciklusa akreditacije koji je na samom početku u Republici Srbiji navodi da većina fakulteta sumira rezultate o predhodnom periodu i ukaže na prednosti i nedostatke Bolonje na osnovu usvojenih zakonskih standarda. Prednosti privatnih fakulteta jesu korišćenje stečenih iskustava stranih institucija i kompanija, unapređenje obrazovnih procesa i saradnja sa drugim visokoškolskim ustanovama kao i otvorenost za ulazak inostranog kapitala koji pronalazi svoju šansu i u ovoj oblasti. Nedostaci istih ukazuju na manju ili nedovoljnu količinu znanja koje iste pružaju u procesu nastave. Predmet ovog rada jeste sama dekompozicija privatnog i državnog obrazovanja i samog obrazovnog procesa, konkretni primeri ulaganja privatnog kapitala i rezultati ovakvog vida povezivanja i konkretnih rezultata ovakvog udruživanja.

Ključne reči: privatni kapital, univerzitet, privatna ulaganja, , obrazovanje, tržište.

Abstract: The mobility of private capital in good measure says that there is no area that will be left out of this phenomenon. The best measure of what is increasingly referred to in the field of education, due to the large scope for earnings. Due to the increasing competition in higher education, there is a large number of faculty as well as wide variability in the quality of teaching and teaching. The entry of private capital, acquired the ability for rapid integration of the educational process through a large number of foreign higher education institutions in the world. Current developments in the global economy, the lack of money transfer in the field of education. Lack of money has slowed the process by which some higher education institutions started primarily selling leaving university or foreign owners of allowing foreign equity participation in their college courses. The process of self-evaluation and re-accreditation cycle, which is at the very beginning of the Republic of Serbia states that most faculty summarizes the results of the previous period and point out the advantages and disadvantages of Bologna on the basis of the legal standards Benefits private colleges is to use the experiences of foreign institutions and companies, improving the educational process and cooperation with other institutions of higher education and openness to the entry of foreign capital that finds its chance in this field. Disadvantages of the same show on a small or insufficient amount of knowledge in the process of providing the same instruction. The subject of this work is the very decomposition of private and public education and the educational process, specific examples of private equity and results of this type of connection and the concrete results of this association.

Keywords: Private equity, universities, economic investment, education, market.

1. UVOD

Razvoj novih tehnologija, međunarodna redistribucija svetskog kapitala kroz razvoj, liberalizacija svetskog tržišta kao i internacionalizacija transnacionalnih i multinacionalnih kompanija obeležile su ekonomski rast i kretanje svetske privrede u 21. veku. Ekonomska globalizacija je kao najznačajnija snaga razvojnog perioda novije svetske istorije podstakla i snažne trendove u svetskoj edukaciji. Nedostatak mnogih prirodnih resursa, snažan zamah globalne ekonomije u 90 - tim godinama prošlog veka, internacionalizacija proizvodnih sistema i procesa, razvoj novih informaciono - tehnoloških sistema, rast konkurencije između firmi na različitim tržištima, razvoj biznisa u novom okruženju, učinili su da obrazovanje postane jedan od ključnih resursa današnjice i budućnosti.

Obrazovanje predstavlja ključni oslonac i nosilac globalnog ekonomskog rasta i razvoja, kao i ključni faktor ostvarivanja konkurentne prednosti u biznisu. Bez ikakve sumnje obrazovanje i naučnoistraživački rad predstavljaju ključne resurse koji će usmeriti dalji razvoj čovečanstva.

Stvaranje jedinstvenog visokoobrazovnog prostora na prostoru Evrope i reforme planirane i utemeljene na principima Bolonjske deklaracije nesumljivo će predstavljati najveće izazove obrazovnog procesa evropskih zemalja u budućnosti.

Polazeći od stanovišta da se proces samoevaluacije približava, autori će predstaviti koncepte koje su primenile zemlje EU kao i rezultate privatno-državnog ulaganja. To bi trebalo da posle prvog ciklusa akreditacije da razreši sumnju i da donekle odgovori na postavljeno pitanje da li strani kapital može biti generator razvoja obrazovanja.

2. ORGANIZACIJA PROCESA OBRAZOVANJA

Proces obrazovanja se odvija u okviru institucionalnog sistema obrazovanja. Takav sistem obuhvata sve obrazovne institucije koje su povezane i organizovane u jedinstvenu mrežu. U tom smislu, do sada je svaka zemlja imala svoj specifični sistem obrazovanja, mada veliki broj obrazovnih sistema ima neka opšta i zajednička obeležja koja se odnose na organizaciju, nivoe obrazovanja i trajanje školovanja. Donošenjem zakona i pristupanjem Bolonjskom procesu, Srbija već niz godina primenjuje standard koje ovakav sporazum i propisuje. Samim tim ovakav sporazum je uveo i neka zajednička obeležja u obrazovanju koja se odnose i na studentske programe i nastavne sadržaje. U procesu sticanja visokog obrazovanja, razvile su se i određene institucije izvan univerziteta, koje su pružale odgovarajuće profesionalno obrazovanje. Nastao je novi oblik visokog obrazovanja, koji je izlazio iz okvira institucionalnog sistema. Obrazovanje stečeno na ovaj način omogućavalo je brže zapošljavanje. Evidentna posledica takvog razvoja visokog obrazovanja jeste i velika heterogenost sadašnjih visokoškolskih ustanova u Evropi. Kvalitet kontinuiranog stručnog obrazovanja (KSO) može se poboljšati putem

adekvatnog rukovođenja, razumevanja profesije i upotrebe standarda koji su primenljivi u praksi. Tri grupe standarda su se izdvojile iz različitih zbirki standarda nastalih u toku protekle decenije za potrebe vrednovanja kontinuiranog obrazovanja. Ove tri grupe standarda odnose se na željene rezultate, proces obrazovanja i upravljanje. (Knoks, A. B. (2002).

3. SISTEM VISOKOG OBRAZOVANJA EVROPSKIH ZEMALJA U XXI VEKU

Sistem obrazovanja na samom početku XXI veka nalazi se pred brojnim pritiscima i izazovima koji se ogledaju u rapidnom razvoju IT tehnologija i primenom koje za sobom nosi globalizacija. Tendencije razvoja uslovile su kako globalizaciju ekonomskih i poslovnih aktivnosti na svetskom tržištu tako i pojavu novih trendova u svetskom obrazovanju. Evropski obrazovni prostor bio je preplavljen krajem XX veka ustanovama iz vanevropskih ili takozvanih zemalja u tranziciji koje su za sobom donele drugačije studijske programe. Osim ovog razvoja IT sektora na globalnom nivou je omogućio i Distance Learning (školovanje na daljinu) na evropskom visokoškolskom prostoru što je sa sobom donelo i nove studijske programe, novi sistem vrednosti u obrazovanju i sa tim nove inovacije iz aspekta realizacije nastavno-obrazovnog procesa. (Assefa, M., Sedgwick, R., (2004)

Polazeći od navedenih činjenica, većina evropskih zemalja je prihvatila nužnost stvaranja jedinstvenog sistema evolucije visokoobrazovnog procesa, te su kao posledicu prihatile reforme visokog obrazovanja predviđene Bolonjskom deklaracijom. Usledio je proces formiranja nezavisnih akreditacionih tela koja su izvršila evoluciju i akreditaciju visokoobrazovnih institucija širom zemlje. Proces akreditacije je podrazumevao davanje potvrde obrazovnoj instituciji o ispunjenosti određenih standarda koji su propisani osnovnim bolonjskim načelima.

Osnovna ideja Bolonjske deklaracije jeste uređivanje procesa formiranja visokoškolskih ustanova u evropskim zemljama koje su potpisale deklaraciju kao i postojanje jasno definisanih kriterijuma u sistemu visokog obrazovanja zemalja koje su prihvatile Bolonjsku deklaraciju. Omogućavanje evropskim studentima da konkurišu za upis na bilo koju visokoškolsku ustanovu širom Evrope, kao i nesmetanu promenu ustanova na kojoj trenutno studiraju.

Neophodno je istaći da su sve visokoškolske ustanove prošle kroz program akreditacije svojih nastavno – obrazovnih programa. Iz ovog procesa nisu izuzete ni visokoškolske ustanove sa tradiciom dugom 370 godina kao što je i Harvard Business – school. (Khurana, R., Khanna, T., (2005)

4. MOTIVACIJA ULAGANJA U OBRAZOVANJE I POJAVNI OBLICI

Prema postojećem zakonu o univerzitetu (a to je nažalost ugrađeno i u nacrt novog Zakona), osnivač univerziteta ili visoke škole u Srbiji pored države može biti i BILO KOJE pravno lice ili fizičko lice. Tako, formalno pravno osnivač univerziteta može biti osnovna škola ili

zemljoradnička zadruga ili neko ko hoće da lepo plasira svoj novac. Kao rezultat toga u poslednjoj deceniji pojavio se veliki broj visokoškolskih ustanova čiji su osnivači fizička lica, a broj novih koji čekaju na akreditaciju se svakodnevno uvećava. U najvećem broju slučajeva (iako se to formalno ne iskazuje) profit je glavni motiv za osnivanje visokoškolske ustanove. Sudeći po broju aplikacija za osnivanje novih visokoškolskih ustanova ova oblast spada u visokoprofitabilne. Ovakvim liberalnim pristupom u jednoj od najosetljivijih oblasti društvene delatnosti karakterističan je samo za zemlje Jugoistočne Evrope koje tek odnedavno stižu iskustva u tržišnom privredjivanju. U oštrom kontrastu sa pomenutim liberalnim pristupom koji je u Srbiji podržan Zakonom o univerzitetu, u EU i zemljama sa dugom tradicijom slobodnog tržišta, osnivač univerziteta ili visoke škole je gotovo uvek (uz zanemarljivi broj izuzetaka) ili država, ili neka neprofitna fondacija. (European Union, (2003) Pojam privatni univerzitet u zemljama sa razvijenom tržišnom privredom u osnovi ima potpuno drugačiji smisao od onoga koji se uobičajio u Srbiji i drugim zemljama Jugoistočne Evrope gde se pod tim pojmom podrazumeva vlasništvo jednog fizičkog lica. Zabluda koje postoje u Srbiji u vezi sa tom temom su posledica nepoznavanja činjenica. Osnovna razlika između državnih i privatnih institucija je u tome da privatne ne moraju da slede sva pravila koje država postavlja za univerzitete koje je ona osnovala i imaju veću slobodu u vođenju sopstvenih poslova, u unutrašnjoj organizaciji i zapošljavanju kadra. Druga zabluda se odnosi na pojam neprofitne organizacije ... to nisu kako se obično misli one organizacije koje ostvaruju višak vrednosti već one koje imaju obavezu da sav višak sredstava utroše unutar te organizacije ili ga akumuliraju u fondove za razvoj. Niko nema prava da uzima profit od takvih organizacija, tj. u tom smislu sve visokoškolske institucije su neprofitne. U zakonodavstvu mnogih evropskih zemalja dozvoljeno je šta više da takve neprofitne institucije mogu da osnivaju i svoje kompanije, same ili sa drugim pravnim subjektima. Još jedna predrasuda vezana je za pojam privatne visokoškolske ustanove, obično se misli da su to institucije koje se potpuno finansiraju iz privatnih izvora. U stvari, stvari stoje upravo suprotno - u većini slučajeva tzv. «privatnih visokoškolskih institucija» u EU veći deo budžeta tih institucija dolazi iz javnih fondova. To nije samo rezultat stava prema finansiranju visokoškolskih institucija, to je pre svega rezultat visoke odgovornosti za ono što se u većini država sveta naziva javno dobro od posebnog interesa.

5.PRIMERI NEDRŽAVNIH/PRIVATNIH VISOKOŠKOLSKIH INSTITUCIJA U EVROPI

Najbolji primer za razumevanje privatnog (nedržavnog) univerziteta kao neprofitne organizacije je slučaj Velike Britanije gde je većina univerziteta (osim onih koji su u poslednjem talasu formiranja novih univerziteta nastali iz nekadašnjih politehnika) definisana kao «educational charity». (Kotlica, S., Knežević, B., (2004) Ovaj status omogućava univerzitetima da imaju spin-off kompanije i da razvijaju svoje poslove iako su po definiciji

neprofitne. U ovom trenutku pitanje fondacija polako ulazi u fokus evropskih institucija visokog obrazovanja i zemlje koje nisu imale tu praksu počinju sa eksperimentima. Interesantan je slučaj Švedskih visokoškolskih institucija. Sve one su finansirane od strane države iako više njih imaju status «privatnih institucija». (Kotlica, S., Knežević, B., (2004) Osnivači tih «privatnih institucija» u većini slučajeva su fondacije inicirane od strane države sa ogromnim početnim kapitalom. Iako je država inicijator fondacija ona ne može da ih ukine. To može samo fondacija sopstvenom odlukom. Pored ove tri private institucije koje su pre desetak godina promenile status od državnih u one čiji su osnivači fondacije, postoji još jedna privatna visokoškolska institucija «Stockholm Business School» koja je osnovana pre više od 100 godina ali i ona gotovo u potpunosti zavisi od državnih fondova i predstavlja i sama neku vrstu fondacije. (European Union, (2003) I u drugim evropskim zemljama sa razvijenom tržišnom privredom (uključujući i Tursku koja je upravo započela proces pridruživanja EU) postoje tzv. privatne visokoškolske ustanove koje su neprofitne organizacije u smislu koji je gore opisan. Turska je pri tom imala i svoj period liberalnog shvatanja osnivanja univerziteta ali je nakon poražavajućih iskustava sa privatnim (fizičkim) licima kao osnivačima odlučila da uvede neprofitne fondacije kao jedine osnivače univerziteta osim države (Zakon o visokom školstvu iz 1981 godine). (Kotlica, S., Knežević, B., (2004)

U Holandiji postoji 14 univerziteta koji su finansirani od strane javnih (državnih) fondova. Među njima tri imaju status «privatnih institucija» od kojih je dve osnovala katolička crkva kao fondacija, a treću je osnovala protestantska crkva i ima status asocijacije (forma slična fondaciji). (Kotlica, S., Knežević, B., (2004)

Sada je u toku je široka rasprava o budućem statusu univerziteta u Holandiji u kojoj ministarstvo ohrabruje promenu statusa od državnog ka privatnom u smislu davanja veće unutrašnje slobode univerzitetima uz održavanje istog nivoa finansiranja i ohrabriranja preduzetničkih aktivnosti.

U Nemačkoj je 1998 godine donet amandman na postojeći federalni zakonski okvir o visokom školstvu kojim se u šesnaest federalnih jedinica dozvoljava uspostavljanje novog pravnog statusa za univerzitete. Ta modifikacija federalnog zakona inicirana je od strane jedne nemačke države (Donja Saksonija) koja je bila i prva država koja je iskoristila tu mogućnost za promenu. Osnovu za definisanje novog statusa činila je prepoznata potreba za povećavanjem

autonomije univerziteta kao suštinskog uslova za efikasno i ekonomski opravdano upravljanje resursima. Prema tom amandmanu univerzitet može da promeni status od postojećeg državnog u novi koji se bazira se na fondacijama ako senat univerziteta donese takvu odluku sa dvotrećinskom većinom. Ta transformacija inače podrazumeva prenošenje nekretnina i ostale svojine sa države na fondaciju. Pored Nemačke i Norveška vlada je takodje razmatrala mogućnost da se svim univerzitetima ponudi slična transformacija i inicirala izradu izveštaja o modalitetima takve transformacije.

6. VAŽNOST FONDACIJA ZA DALJU EVOLUCIJU VISOKOG ŠKOLSTVA U SRBIJI

Uvodjenje u novi Zakon koncepta fondacije kao jedinog, pored države, ovlašćenog osnivača univerziteta ili visokoškolske ustanove, mogao bi biti prvi korak ka dugoročnom uređivanju ove važne materije i prvi korak u okončanje sada vladajućeg stihijskog ponašanja. Uvodjenje

koncepta fondacije treba da obezbedi sa jedne strane da univerziteti i visokoškolske ustanove suštinski ostanu javno dobro i sa druge strane da dalje razviju svoju autonomiju, težeći ka novim vidovima odnosa sa državom i osnivačem. Fondacija kao osnivač visokoškolske ustanove treba takodje da obezbedi da se profit koji eventualno ostvari visokoškolska ustanova kvalitetnom nastavom, istraživanjima i preduzetničkim aktivnostima može potrošiti samo unutar te institucije i za njene potrebe (ne može biti otudjena). Konačno fondacije mogu da omoguće prirodno formiranje mešovitog kapitala (državni fondovi, fondovi lokalnih vlasti, sredstava industrije i privatni kapital) koji bi mogao da bude osnova za osnivanje novih univerziteta, ili visokoškolskih ustanova kao i osnova za buduće vlasničko preuredjenje postojećih univerziteta i visokoškolskih ustanova bez obzira na trenutni vlasnički odnos i postojeću uređjenju i organizaciju (državni ili privatni). (Mimica, A., (2005) Fondacije bi omogućile da se u budućnosti udruže postojeći kapital države (zgrade), kapital lokalne sredine (zemljište) i privatni kapital (rizičani kapital na primer) u jedinstveni fond koji bi bio osnova budućeg razvojnog zamaha univerziteta i visokoškolskih institucija.

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Stvaranje društva koje pretenduje da ponese epitet, odnosno kvalifikaciju odgovorno i moderno, treba da gotovo sve svoje potencijale i kvalitete iskoristi u izgradnju i nadogradnju obrazovnog sistema koji će funkcionalno, efikasno i kvalitativno zadovoljiti najviše standarde i zahteve a s druge strane da bude dovoljno fleksibilan i otvoren za savremene obrazovne koncepte i potrebe društva, ali i pojedinca. Predpostavke za obrazovanje i unapređenje visokog obrazovanja treba da budu povezane sa razvojem i reformom celokupnog obrazovnog procesa. Konstantan napredak interneta, primena tehničko-tehnoloških rešenja u modernom obrazovanju i kreiranje modernih potreba za preuzimanjem znanja i iskustava kojim raspolažu moderne visokoobrazovne institucije u svetu. Mnoge obrazovne institucije transparentno prezentuju svoja znanja i iskustva u edukaciji putem interneta, što u znatnoj meri olakšava i utire put ustanovama u zemlji ka korišćenju i implementaciji novih metoda i tehnika u realizaciji nastave.

Dominantna uloga i epitet najboljih fakulteta na svetu leži upravo u tome jer se primenjuje inovacija i raspoloživost podataka i sadržaja na mreži kao i korišćenja istih u realizaciji studentskih programa.

Stvaranje modernih i perspektivnih kadrova, jasno definisanih profila i znanja čija će produktivnost biti merljiva isto kao i njihova tržišna vrednost treba da bude

cilj i zvezda vodilja svih fakulteta.

Ono što definiše sadašnje poslovanje jeste stvaranje profita, efikasnog upravljanja vremenom i intelektualnim resursima. Fakulteti se moraju orjentisati na stvaranju kadrova potrebnih tržištu, a s druge strane studenti treba da teže dobijanju što boljeg i kvalitetnijeg znanja koji će ih voditi do zapošljenja, a ne do diplome kakva je praksa bila do sada.

Ulaganje u obrazovanje od strane države beleži sve veći obim, međutim neophodna je i veća afirmacija privatnih preduzeća kao i mogućnost finansiranja i stvaranja kadrova za sopstvene potrebe već toliko godina afirmisana, dokazana i primenjiva u razvijenim zemljama. Priliv stranog kapitala u obrazovanje u ovom trenutku je na veoma niskom nivou pre svega jer se zakonska osnova nedovoljno bavi ovom tematikom i ne upućuje na obavezu povećanja gostujućih predavača na državnim fakultetima, kao i na neinsistiranje na poreklu vlasništva i mogućnošću povećanja kvaliteta. Postoji velika nada da će ulaganje u fakultete da se nastavi kao i da će strani kapital da se afirmiše i postane značajan i dominantan u strukturi privatnih fakulteta, a da će potreba za znanjem da potisne i postane neophodnija od potrebe za diplomom. Koncept predstavljen u radu o ulaganje u obrazovanje putem fondova možda predstavlja jos jedan interesantan koncept i omogućice nosiocima kapitala dugoročno ulaganje sa značajnim prihodima, dok će nadamo se spekulativnim kapitalom zatvoriti vrata i povećati broj inostranih studenata u Srbiju.

LITERATURA

- [1] Knoks, A. B. (2002). Pобољшanje kvaliteta kontinuiranog stručnog obrazovanja. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 4(1), 291-297.)
- [2] Assefa, M., Sedgwick, R., (2004), *Evaluating the Bologna Degree in the U. S.*, World education News and Reviews
- Filipović, D., (1999), *Razvoj i obrazovanje*, Beograd
- [3] Jovanović, P., (1999), *Upravljanje projektom*, FON, Beograd
- [4] Khurana, R., Khanna, T., (2005), *Harvard business school and Making of a New profession*, HBS Case Study 9-406-025
- [5] European Union, (2003). *Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States*.
- [6] Kotlica, S., Knežević, B., (2004), *Međunarodna ekonomika i poslovanje*, Univerzitet Megatrend, Beograd
- [7] Mimica, A., (2005), *Visoko obrazovanje u Srbiji*, Alternativna akademska obrazovna mreža, Beograd.